

Leo Tindemans, Minister van Staat

Viering Pater Verleye - 9 mei 2000

Toen, op het einde van 1997, het nieuwe boek van de vroegere Permanente Vertegenwoordiger van België bij de Europese Unie te Brussel aan een 200-talgenodigden werd voorgesteld, hield Jacques Delors de toespraak die als feestrede was bedoeld. Inderdaad, Ambassadeur Philippe de Schoutheete was een paar dagen vroeger op rust gegaan en kwam nu al op de markt met een boek waaraan hij de titel "l'Europe pour tous" had meegegeven. Wat zou deze specialist van de Europese integratie bij het beëindigen van zijn diplomatieke loopbaan ons wel te vertellen hebben ?

Blijkbaar had Delors zich vaak die vraag gesteld en greep hij nu de gelegenheid aan om duidelijk zijn mening over een aantal dingen te zeggen. Ook hij kan dit nu doen want hij had het voorzitterschap van de Commissie achter zich gelaten en streefde geen nieuw mandaat meer na. Vooral het slot van zijn rede trof mij. Het klonk scherp : "Waarom richten de lidstaten van de Europese Unie niet eens een Intergouvernementele Conferentie in waar zij zouden antwoorden op de vragen. Waarom bent u toegetreden tot de Europese Unie ? Wat wilt u mede tot stand brengen ? Welk is het doel van uw toetreding ? Waarom aanvaardt u in een Unie te leven met de andere lidstaten ?" Hij voegt er zelf aan toe : "Indien zij eerlijk waren in hun antwoord, zou dan al spoedig blijken dat sommigen eigenlijk niet tot de familie behoren die met het eenmakingsproces is begonnen. Deze conclusie kwam vanzelfsprekend hard over doch ik denk er nog dagelijks aan nu een nieuwe intergouvernementele conferentie is begonnen die geroepen is aan de bestaande structuren de nodige versterkingen aan te brengen alvorens dertien nieuwe kandidaten tot de Unie worden toegelaten.

Nu we vandaag de 50ste verjaardag herdenken van de plechtige verklaring die Robert Schuman op 9 mei 1950 aflegde – verklaring die het begin betekende van de Europese integratie – zou ik graag uit die tekst twee zinnen willen citeren.

De eerste luidt : "Het verenigd Europa zal moeten worden opgebouwd door middel van concrete verwezenlijkingen, waarbij een feitelijke solidariteit als uitgangspunt zal moeten worden genomen". Deze solidariteit vormde bijgevolg vanaf het begin een basiswaarde zonder welke Europa niet denkbaar zou zijn. Tastbare bewijzen van solidariteit zouden worden gevonden in het aanvaarden van een gemeenschappelijk landbouwbeleid en een regionaal beleid. Pas een tijd later werd de nadruk gelegd op de subsidiariteit. Wie enigszins vertrouwd is met beide begrippen, en streeft naar een orthodoxe verklaring van beide, weet dat ze met elkaar engverbonden zijn. Bij alle hervormingen van de verdragen moet daarop met zorg gelet worden.

De tweede zin die ik wilde citeren is de volgende : "De mogelijkheid zal geschapen worden voor een ruimere en diepere gemeenschap tussen landen die lange tijd door bloedige tegenstellingen waren verdeeld.

Beide zinnen bevatten grote beginselen die ongetwijfeld moeten vermeld worden wanneer voor de toetreding van nieuwe landen geëist wordt dat zij de democratische staatsvorm, de mensenrechten en de rechtsstaat zouden eerbiedigen. Er zijn trouwens nog andere beginselen die vroeg of laat hun plaats moeten krijgen in teksten met een constitutioneel karakter.

Zo bijvoorbeeld, het sociaal model, de gelijkheid van man en vrouw, en de finaliteit van de Unie. Het moet toch duidelijk geweten zijn waartoe een staat die toetreedt tot de Europese Unie zich verbindt.

Bij het overwegen van dit alles dacht ik eraan hoe bekende politici als François Mitterrand en Vaclav Havel, toen zij in het Europees Parlement ontvangen werden, er met nadruk op wezen dat Europa méér diende te zijn dan een economische en monetaire Unie. Zij drongen aan dat Europa ook een ziel moest hebben en die ziel niet mocht verliezen. Onlangs werd ik daaraan nog op een bijzonder ontroerende wijze herinnerd toen ik een biografie las van Etienne Hirsch, de zeer intelligente medewerker van Jean Monnet. Hij heeft aan de teksten van de Verdragen van Parijs (1951) en Rome (1957) zijn uitzonderlijke talenten gewijd. Hirsch, die van Joodse herkomst was, had gedurende de oorlog zijn ganse familie verloren. Een vriend vroeg hem hoe hij nu kon verder werken aan zulke verdragen die de Frans-Duitse verzoening en samenwerking nastreefden in een Europees verband. Hirsch antwoordde dat hij inderdaad een tijdlang met dat probleem geworsteld had maar dat hij tenslotte – uit alle kracht – zijn medewerking had verleend omdat hij aan die idee van Frans-Duitse verzoening, van gezamenlijk optreden, van een solidaire Europese voorbereiding van de toekomst – door landen die zich eertijds als ervvijanden beschouwden – zulke grote waarde hechtte dat hij zich verplicht voelde zich ook daarvoor in te spannen. Nu schenen immers de kansen aanwezig te zijn om na jaren van ellende zulk nieuw hoopvol hoofdstuk van de geschiedenis te schrijven. Als ik dat las, gaf ik er mij rekenschap van wat het betekende voor de ziel van Europa op te komen.

Met die gedachten in het hoofd ben ik naar hier gekomen om een bijdrage te leveren tot de laudatie van Karel Jozef Verleye. Zijn leven lijkt me een voorbeeld, een model te zijn van hoe men uit de kracht der ziel een leven kan opbouwen in dienst van een grote gedachte. Indien ik het aldus formuleer is het juist om de nadruk te kunnen leggen op alles wat uit de “ziel” komt of er mede samenhangt. We willen Europa tot stand brengen om gezamenlijk de toekomst te kunnen voorbereiden. Sommigen herinneren zich nog de geestelijke, politieke, economische en sociale ellende van de jaren dertig. Dit bracht vastberaden mensen ertoe – en Karel Verleye werd er een actieve woordvoerder van – te vechten opdat er naast – en wellicht zelfs boven – de overigens zeer waardevolle materiële waarden waarvoor gestreden wordt (werkgelegenheid, welvaart, welzijn), de niet-materiële niet vergeten worden. Integendeel, dat zij sterk zouden aanwezig zijn en impulsen zouden geven in de opbouw van het Europese huis.

Karel Verleye duidde als geneesmiddel aan in zijn boek “Brugfiguren voor een verdeeld Europa”, nu Europa hem herhaaldelijk had ontgoocheld, op de eerste plaats het opwaarderen van de niet-economische motieven voor de Europese samenwerking. Naast een oplossing voor de economische en sociale problemen hebben we nog grotere nood aan een visie op de toekomst die de Europeanen op de overstap naar het derde millennium kan voorbereiden. Het moet echter een visie zijn die voldoende overtuigend overkomt om de Europeanen van hun ondergangsfatalisme te genezen. Een tweede correctie moet erin bestaan de onlosmakelijke verbondenheid tussen twee bevolkingshelften van ons continent voortdurend op te waarderen. Deze laatste aansporing krijgt wel een bijzonder actueel karakter nu met de landen van Centraal- en Oost-Europa onderhandeld wordt over hun toetreding tot de Europese Unie.

Karel Verleye stelde zich voortdurend de vraag welke motiveringen in een periode van economische recessie of nul-groei de Europese bewustwording kunnen bevorderen. Zodoende oordeelde hij – komen we fataal terecht bij die aspecten van de Europa-idee, die niet inhaken op de materiële welvaartsverwachtingen van onze verwende westerse overvloedsmaatschappij. De Europa-idee als lokaas tot het meer-hebben heeft uitgediend. Zij blijft wel in hoge mate zinvol als bevorderingsfactor van het meer-zijn. Meer en meer zal de Europa-idee, wil men tot verdere verwezenlijkingen op de weg naar de éénwording

komen, langs haar andere zijde in het licht moeten gesteld worden. Dat benadert sterk wat met de verzamelnaam "geestelijke waarden" bedoeld wordt. En hij citeert, kennelijk gaarne, Olivier Clément : "Het Europa van de politiek is vastgelopen. Nu komt de tijd van een Europa dat een nieuwe creativiteit haalt uit de spiritualiteit." Corrigerend voegt hij eraan toe : "We hoeven geen retroactiviteit te hebben, veel wijsheden en waarde-oordelen uit lang vervlogen tijden kunnen ons evenwel nu nog dienstig zijn, en zullen in de toekomst blijven inspireren. Daarin bestaat, naast de verstarrende invloed die ze kan uitoefenen, de waardevolle functie van de traditie. Alleen moet men er de moeite voor over hebben, om de blijvende voedzame kernen te ontdoen van haar waardeloze bolster : de tijd- en plaatsgebonden bijkomstigheden. Zo kan de traditie een toekomstgerichte rol vervullen. Paul Ricoeur beweerde zelfs : "Alleen wat traditie heeft, heeft toekomst."

Hoe kritisch Verleye ook staat tegenover de tijdgeest in Europa, en de traagheid van de opbouw, toch is hij van oordeel dat ook in tijden van verval en tweedracht de hoop op een nieuwe bloeiperiode en op vrede niet mag opgegeven worden. De boodschap van de twee Slavische beschermheiligen, Cyrillus en Methodius (die hij zeer bewondert), richt zich immers tot alle Europeanen, tot degenen met christelijk vertrouwen, maar ook tot degenen die zich niet met het christendom vereenzelvigen. Hoop, zegt hij, staat niet gelijk met naïef of blind enthousiasme, waarvoor in de huidige Europa-conjunctuur trouwens weinig gevaar bestaat. Maar dan : Het "supplément d'âme" waaraan Europa behoefte heeft, dient gehaald te worden uit de reserve aan geestelijke waarden waarvoor de Europamakers tot dusver een blinde vlek hebben vertoond.

De tweede motivering van Karel Verleye gaat over de pan-Europese verbondenheid. Hiermede plaatst hij zich wel in het centrum van de actualiteit, als een man met profetische gaven. Het zicht op Europa mocht niet verengd worden tot de westelijke helft. Mits die voorwaarde te eerbiedigen, kunnen geestelijke waarden Europa nog tot grote taken inspireren. Een herwaardering van die twee factoren kan het eenwordingsproces een nieuwe glans verlenen. Voor een samenwerking tussen verschillende landen vormen de geestelijke waarden een doeltreffende waarborg. Dat betekent een grotere waardering voor de culturele, morele en geestelijke dimensie van de Europese idee. Voor een ware doorbraak volstaat een louter technische doorbraak niet. Niemand zal kunnen ontkennen dat Europa's culturele identiteit, waarvan het merg door een geheel van waarden gevormd wordt, toch nog onmiddellijk waarneembare verschillen vertoont met die van de zwart-Afrikaanse, de Arabische, de Aziatische en zelfs van de Noord- en Zuid-Amerikaanse culturen. De meest betoverende houding voor Europa is die van cultureel universalisme : geen cosmopolitisme, maar een ingeworteld geheel van eigen cultuurwaarden en tegelijkertijd een grote openheid en waardering voor de niet-westerse culturen. Openheid voor de waarden van andere culturen is trouwens een van de grondtrekken van de Europese identiteit voorwaar een indrukwekkende verklaring.

Maar de ziekteverschijnselen van onze democratie, aldus Verleye, het gemis aan "bezieling" voor grote collectieve taken, zoals Europa's éénwording, en het ontbreken van samenhorighedsbewustzijn t.a.v. de volkeren van Oost-Europa hebben ervoor gezorgd dat onze West-Europese samenleving veel van haar aantrekkingskracht op de Europese mens heeft verloren. Alle hoop is evenwel niet verloren. Een vegeterende, onaantrekkelijke Europese Unie, die zichzelf tot een levenskrachtige federatie weet om te vormen zal trots de schijn van het tegendeel een tonisch effect op Oost- en West-Europa uitoefenen. Nog is de Europese gedachte niet verloren, maar de gezichtseinder mag zich niet tot de eigen westelijke helft beperken. Laten we de moed hebben te bedenken dat een dosis westerse zelfgenoegzaamheid aan de basis van ons gebrek aan belangstelling voor Centraal- en Oost-Europa ligt. (Dit werd geschreven in 1982).

Sedert de verkiezing van een Pool tot paus kwam evenwel de nadruk op de pan-Europese visie te liggen. Telkens wanneer het Europa-thema behandeld wordt, wijst hij op de plicht tot

solidariteit tussen Oost- en West-Europa. De bekommernis om een pan-Europese verbondenheid bezieldde hem reeds toen hij nog aartsbisschop van Krakau was. In 1975 betuigde hij al zijn instemming met Europa's morele hernieuwing en éénwording. Hij zei toen : "Ik sta achter die ideeën. Die richting moeten we uit, maar vergeet ons niet, want wij Oost-Europeanen behoren ook tot Europa. Tussen Oost en West is een innige samenwerking nodig."

Bij het lezen en herlezen van de teksten gepubliceerd door Pater Verleye kom ik vanzelfsprekend tot de conclusie dat hij op zijn eigen oorspronkelijke wijze steeds geijverd heeft voor een Europa dat inderdaad in grote mate benadert wordt met de overtuiging dat de "ziel" beslissend zal zijn voor de integratie. Dat een Europa zonder eigen ziel nog slechts weinig zal overtuigen of aantrekken, doch dat met ware "bezieling" groots werk kan worden verricht. Aldus begrijpen we ook veel beter waar hij de moed, het doorzettingsvermogen, de zin voor initiatief heeft gevonden om al van 1948 af te strijden voor het tot stand komen van een Europees centrum te Brugge. Ook al was het niet direct duidelijk wat het zou worden, de inzet was groot om in ieder geval een universitair, Europees initiatief op te bouwen. Dat is tenslotte met een groep mensen uit het Brugse, en met steun uit binnen- en buitenland, het nu alom bekende Europacollege geworden. Wie de lijst van de pioniers overloopt, wenst natuurlijk aan allen hulde te brengen, niet het minst aan de Stad Brugge, maar ook aan de provinciale, de nationale Europese autoriteiten (zo heetten die toen nog).

Daarbij werd enorm werk gepresteerd door de man die we vandaag feliciteren met zijn 80ste verjaardag en zijn 50-jaar noeste, nooit aflatende arbeid voor Europa en het Europacollege. Hij slaagde er immers in zulk college te helpen oprichten en tot bloei te brengen. Maar daarnaast bracht hij ook Ryckvelde tot stand. Dankzij deze instelling kan hij ook zelf met zijn medewerkers, de Europese gedachte uitdragen en verstaanbaar, aantrekkelijk maken voor jonge mensen of bepaalde doelgroepen, zoals bijvoorbeeld uit het onderwijs groepen die weinig andere gelegenheden hadden een inzicht te verwerven in de Europese problemen.

Het gepresteerde werk is bewonderenswaardig. Deze volgeling van Franciscus was een groot realisator. In het leven van Sint-Franciscus van Assisië, zoals G.K. Chesterton het beschreven heeft, komt een paragraaf voor die met een beetje goede wil op Pater Verleye van toepassing zou kunnen zijn. Ik verstout me ze te lezen :

"If we mean by what is practical, what is most immediately practicable, we mean more what is easiest. In that sense St. Francis was very unpractical and his ultimate aims were very unworldly. But if we mean by practicality a preference for a prompt effort and energy over doubt or delay, he was very practical indeed. Some might call him a madman, but he was the very reverse of a dreamer. Nobody would be likely to call him a man of business, but he was very emphatically a man of action. In some of his early experiments he was rather too much a man of action, he acted too soon and was too practical to be prudent. But at every turn of his extraordinary career, we shall find him flinging himself round corners in the most unexpected fashion, as when he flew through the crooked streets after the beggar."

Neen, zo is Karel Verleye niet, en toch doet de tekst me nadenken over het zo actieve leven van deze veelzijdige man. Chesterton heeft hem vanzelfsprekend niet gekend. Maar Franciscus was Karel niet vreemd. Hij heeft hem zelfs zijn roeping bepaald. Van hem mag zeker gezegd worden dat hij zeer "bezield" was en er met een wervende overtuiging naar streefde het Europacollege naast zijn inspanningen voor de Europese constructie zelf, een supplément d'âme te geven, zonder hetwelk men groots kan gedijen. Wij moeten dit niet alleen gedenken, maar ook bewonderen, met gevoelens van dankbaarheid en grote waardering. Hij kende de grote waarden die moesten behouden en verdedigd worden. Mede dankzij zijn actie werden ze niet prijsgegeven. Hij weze enorm geloofd.